

Alla Dmytrenko. Museums of Prospective Science and Technology in Ukraine: Formation and Perspectives of Development. On the basis of analysis of information from museum sites and other sources, the peculiarities of the formation of museums of prospective science and technology in different cities of Ukraine and the prospects for their development are analysed in this article. The forms of legal affiliation of museums of science and technology are considered. The specificity of museum objects and peculiarities of their handling are noted; the specifics of the construction of museum exhibitions are shown; the basic forms of interactive education of children and youth of different age groups are analysed; the main directions of work of museums of cognitive science and technology as scientific and entertainment centres are highlighted; new forms of museum communication and perception of information by visitors are determined.

Key words: museum, science and technology museum, interactive museum, museum of prospective science and development, museum tourism.

Стаття надійшла до редколегії
25.08.2018 р.

УДК 061.1:069

Світлана Гаврилюк

Створення та діяльність міжнародних музейних організацій

У статті здійснено аналіз процесу появи та розгортання в сучасних умовах роботи міжнародних музейних організацій як вагомого складника культурного життя світового співтовариства. Основну увагу звернено на функціонування Міжнародної ради музеїв (ICOM) – міжнародного об'єднання музеїв та професійних музейних працівників. Висвітлено діяльність одного з її структурних підрозділів – Міжнародного комітету музеології (ICOFOM), а також Українського національного комітету ICOM.

Ключові слова: міжнародні музейні організації, Міжнародна рада музеїв (ICOM), Міжнародний комітет музеології (ICOFOM), музеологія, Український національний комітет ICOM.

Постановка наукової проблеми та її значення. Характерною рисою сучасного динамічного розвитку світу виступає діяльність різноманітних міжнародних організацій. Під цим поняттям розуміємо об'єднання трьох або більше держав чи національних громад, у тому числі неурядового характеру, для реалізації міжнародного співробітництва в різних галузях із метою колективного виконання певних завдань. Зростання ролі міжнародних організацій у житті людства зумовлено наявністю непростих політичних, військових, економічних, соціальних, екологічних, інших злободенних проблем, його прагненням спільно розв'язати ці проблеми мирними засобами.

Серед майже п'яти тисяч міжнародних організацій, що функціонують сьогодні в різних галузях життя світової цивілізації, провідну роль за предметом діяльності відіграють політичні та економічні об'єднання. Помітне місце в мережі міжнародних структур належить організаціям, діяльність яких пов'язана зі сферою культури, у тому числі з охороною всесвітньої культурної та природної спадщини музейними засобами. Вивчення функціонування таких організацій, засвоєння й упровадження в Україні набутого ними досвіду, зокрема сучасних інноваційних підходів під час реалізації проектів, що стосуються музеїв і музейної справи, сприятиме подальшому інтегруванню України у світовий культурний простір, підготовці фахівців, спроможних кардинально підвищити ефективність діяльності українських музеїв.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Огляд сучасних українських наукових видань дає підставу констатувати, що тема статті й досі залишається практично не дослідженою у вітчизняній історіографії. Наявний матеріал існує в стислому вигляді як фрагменти окремих монографічних праць [4, с. 19; 16, с. 343–350; 8, с. 24–25, 37], повідомлення в публікаціях конференцій [6, с. 5–9], енциклопедичних видань [7], відомості інформаційного характеру на сторінках деяких спеціалізованих часописів [3; 5; 9; 19; 11]. Тому означена проблематика зберігає для українського наукового (насамперед музейницького) середовища теоретичну та практичну актуальність.

Мета статті – висвітлити появу, розгортання й зміст роботи в сучасних умовах міжнародних музейних організацій як вагомого складника культурного життя світового співтовариства. Відповідно до

поставленої мети виокремлено такі **завдання**: охарактеризувати структуру, організаційні засади функціонування та напрями діяльності Міжнародної ради музеїв (ICOM – International Council of Museums) – провідної міжнародної музейної організації з-поміж тих аналогічних структур, зусилля яких спрямовуються на розвиток зв'язків і взаємодопомогу між музеями й музейними працівниками різних країн; стисло розкрити зміст роботи одного з комітетів ICOM – Міжнародного комітету музеології (ICOFOM – International Committee for Museology), який, критично аналізуючи основні тенденції розвитку сучасної світової музейної справи, займається вивченням і поширенням теоретичних основ музеології як самостійної наукової дисципліни; коротко висвітлити діяльність Українського національного комітету ICOM (його ще іменують, згідно з оновленим Статутом 2018 р., Всеукраїнською громадською організацією «Український комітет Ради музеїв «ІКОМ» (скорочено – ІКОМ України).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поява міжнародних організацій (у сучасному розумінні цього терміна) як однієї з форм регулювання різних сторін міждержавних відносин припадає на другу половину XIX ст. Період між закінченням Першої та початком Другої світових воєн ознаменувався виникненням першої у світі міжнародної організації універсального типу з широкою (неспеціалізованою) компетенцією – Ліги Націй. Створена в 1919 р. з ініціативи американського президента Вудро Вільсона Ліга Націй являла собою одночасно і міжнародне співтовариство, і асоціацію урядів, і метод організації міжнародних відносин [17, с. 10].

Сучасний етап розвитку міжнародних організацій починається з 1945 р. Йому властиві такі риси, як заснування й уже понад 70-річне загалом успішне функціонування універсальної світової структури – Організації Об'єднаних Націй (ООН), утворення інших організацій глобального типу, насамперед у галузі економіки, значне збільшення кількості міждержавних і недержавних міжнародних організацій, розширення сфери їхньої діяльності та збільшення впливу на життя світового соціуму, у тому числі в галузі культури й ін. У хронологічних межах цього етапу особливе місце посідає період від початку 1990-х рр. і по сьогодні. Він, зокрема, характеризується відновленням єдиної системи міжнародних політичних та економічних відносин, новими тенденціями в розвитку міжнародних організацій культурницького спрямування завдяки входженню до їх складу в статусі незалежних держав республік колишнього Радянського Союзу, країн колишнього соціалістичного табору [17, с. 11].

Найвпливовішою міжнародною організацією, яка опікується розвитком культури у світовому масштабі, є ЮНЕСКО (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – спеціалізований підрозділ ООН під назвою «Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки й культури». Згідно із власним Статутом, ЮНЕСКО сприяє збереженню, прогресу та поширенню знань, піклується про охорону культурної й природної спадщини людства, рекомендує зацікавленим державам і націям укладати відповідні міжнародні конвенції, є ініціатором підписання низки з них. Особливе місце серед таких документів належить Конвенції 1972 р. «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» [13, с. 262–274; 14]. У ній записано, що означення «культурна спадщина» поширюється на предмети, пам'ятники, групи будов і території, які мають різну цінність, включаючи символічне, історичне, художнє, естетичне, етнографічне або антропологічне наукове чи суспільне значення. Визначення «природна спадщина» охоплює геологічні й фізико-географічні утворення та поширюється на області місць проживання видів тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення та представляють цінність із погляду науки, охорони природи або природної краси. Дефініція вміщує такі об'єкти, як природні парки й заповідники, зоопарки, аквапарки та ботанічні сади й ін. Частиною цього визначення є термін «культурні ландшафти». Останні являють собою поєднання результатів природних процесів і людської діяльності, які відбивають тривалі й тісні зв'язки між людьми та їх природним оточенням [13, с. 263–264].

Згідно з Конвенцією 1972 р., при ЮНЕСКО створено Міжнародний комітет з охорони всесвітньої культурної й природної спадщини (Комітет всесвітньої спадщини). На підставі експертних висновків Комітет ухвалює Список всесвітньої спадщини, куди заносять пам'ятки світового значення – окремі об'єкти, комплекси та навіть цілі міста. На засіданні Комітету наприкінці 1999 р., що проходив у канадському місті Банф, до Списку почали потрапляти й пам'ятки української культури. Першими серед них стали Національний заповідник «Софія Київська» та Києво-Печерська лавра [4, с. 18–19]. На сьогодні від України в цей Список унесено сім об'єктів культурної й природної спадщини [12, с. 13]. Чотири з них розміщені в Західноукраїнському регіоні: ансамбль історичного центру Львова, об'єкт природної спадщини «Букові праліси Карпат» (спільна українсько-словацька транскордонна номінація, розширена у 2011 р. за рахунок включення до Списку давніх букових лісів Німеччини), резиденція митрополитів

Буковини та Далмації (м. Чернівці), а також дерев'яні церкви Карпатського регіону України й Польщі [15, с. 177–178].

Під егідою ЮНЕСКО діє низка міжнародних організацій, які безпосередньо займаються проблематикою охорони пам'яток. Ними є, передусім, Міжнародна спілка архітекторів (IUA – International Union of Architects), Міжнародний центр із дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей (Римський центр) (ICCROM – International Centre for Conservation in Rome) і Міжнародна рада з питань пам'яток та визначних місць (ICOMOS – International Council on Monuments and Sites). Так, зусилля Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць, заснованої в 1965 р., спрямовуються на вивчення й збереження нерухомих пам'яток, пробудження інтересу до них у влади та населення всіх країн світу. На сьогодні до організації, штаб-квартира якої розміщена в Парижі, входять фахівці з понад 110 країн світу. Із 1994 р. функціонує Український національний комітет ICOMOS. Його членами є архітектори, археологи, музезнавці, історики, мистецтвознавці, працівники органів охорони пам'яток – загалом понад 170 фахівців у галузі охорони, реставрації та використання історико-культурної спадщини, а також десять колективних членів [19]. Діяльність усіх вищезгаданих міжнародних пам'яткоохоронних організацій тісно переплітається з діяльністю музеїв, особливо в питаннях організаційного, правового, інформаційного характеру.

Вагомим складником культурного життя світового співтовариства виступають міжнародні музейні організації. Сюди належать, насамперед, Міжнародна рада музеїв (ICOM) – міжнародне об'єднання музеїв та професійних музейних працівників, Мережа європейських музейних організацій (NEMO – Network of European Museum Organisation), а також Європейський музейний форум (ЄМФ).

Найчисельнішою й найпотужнішою світовою музейною організацією сьогодні є Міжнародна рада музеїв – міжнародне об'єднання музеїв та професійних музейних працівників, які займаються збереженням, охороною й популяризацією всесвітньої культурної та природної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної. ICOM створено в 1946 р. за сприяння ЮНЕСКО. Рада є недержавною організацією, яка має офіційні відносини з ЮНЕСКО та консультативний статус в Економічній і Соціальній раді ООН. ICOM виконує частину музейної програми ЮНЕСКО. Його штаб-квартира розміщена в Парижі; там же є Секретаріат організації та музейний інформаційний центр ЮНЕСКО-ICOM [18]. Девіз ICOM – «Музеї не мають кордонів, у них є мережа» [21].

У рамках організації функціонують 120 національних комітетів, серед яких – і Український національний комітет (ІКОМ України). У структурі ICOM діють також регіональні альянси (загальна їх чисельність – шість об'єднань), міжнародні профільні комітети (30 комітетів) та афілійовані організації (асоціації, конгреси, ради, ін.; загальна чисельність – 21 структура). В інформації щодо афілійованих організацій іноді згадуються ще два об'єднання – Південноафриканська асоціація розвитку музеїв і пам'ятних місць (SADCAMM), яка з 2011 р. практично не функціонує, та Міжнародна коаліція історичних музеїв совісті (ICSC); однак статус останньої щодо ICOM чітко не визначений. Афілійовані організації сприяють розвитку ICOM та її мережі, але при цьому зберігають власну автономію [21; 18].

Особливе місце серед вищеназваних складників структури ICOM належить міжнародним профільним комітетам. Вони об'єднують фахівців різних музейних спеціальностей; їхні голови (президенти) представляють ці комітети в Консультативному комітеті ICOM, який подає керівництву організації рекомендації з питань формування політики, програм, процедурних питань, фінансів й ін. Усі міжнародні профільні комітети ICOM виступають справжніми осередками творчої думки музейної справи і в питаннях охорони культурної та природної спадщини. Саме вони є тими провідними структурами ICOM, які визначають музейні професійні стандарти, поширюють наукову інформацію, налагоджують партнерські відносини з іншими аналогічними світовими організаціями культурного спрямування, розробляють рекомендації для ICOM [21; 18; 8, с. 24].

На сьогодні в складі Міжнародної ради музеїв нараховується понад 35 тис. членів, які в 172 країнах беруть участь у заходах міжнародних, національних і регіональних організацій. Ними є семінари, тренінги, спільні програми, конференції, підготовка наукових публікацій, представлення музейних закладів у Міжнародний день музеїв, що відзначається 18 травня. Членство в ICOM є інституційним та індивідуальним. Для отримання цього членства слід бути музеєм чи інституцією, що їх визнає ICOM відповідно до критеріїв, визначених у Статуті; бути фахівцем із музейної справи або особою чи інституцією, які зацікавлені в розвитку музейної спільноти; прийняти та поважати норми Кодексу професійної (музейної) етики ICOM. Фізичні особи або інституції (у тому числі їх персонал), які

здійснюють торгівлю предметами культурної спадщини (мистецькими, природничими, науковими артефактами), не можуть бути членами ICOM. У ширшому розумінні це обмеження застосовується до будь-якої особи або інституції, що виконує діяльність, котра може призвести до конфлікту інтересів із роботою ICOM [18].

Членство в ICOM означає приєднання до активної мережі, до якої входять понад 20 тис. музеїв світового класу й більше ніж 35 тис. музейних фахівців. Вступ до ICOM сприяє інтегруванню до світового музейного співтовариства та участі в науковому обміні, конференціях, дебатах, інших заходах, де обговорюються питання музейного майбутнього. Також для музеїв і музейних фахівців членство в ICOM дає можливість отримати членські карти – міжнародні перепустки до музеїв по всьому світу. Таке членство гарантує безкоштовні або зі знижкою реєстраційні збори на всі події ICOM, на заходи, які організуються партнерськими організаціями, а також на деякі найвідоміші міжнародні арт-ярмарки. Це членство дає змогу отримувати постійні знижки в музейних крамницях і на спеціалізовану літературу [18].

Для того щоб стати членом ICOM, потрібно, насамперед, визначити форму членства (інституційне чи індивідуальне). Інституційний член, залежно від категорії членства та розміру внеску, отримує від трьох до восьми карток; індивідуальний член – одну іменну картку. Для отримання картки потрібно заповнити відповідні заяви, анкети та форми й надіслати їх до національного комітету ICOM у своїй країні. Також обов'язково надають рекомендацію, підписану не менше ніж двома діючими членами ICOM. Заяву розглядають на найближчому засіданні президії відповідного національного комітету. Після отримання позитивної відповіді потрібно сплатити членський внесок за поточний рік на розрахунковий рахунок ICOM. Після цього документи кандидата надсилають до центрального офісу ICOM. Після отримання карток відповідний національний комітет зв'язується із кандидатом для уточнення способу передачі картки. Членство дійсне на один рік і лише для поточного календарного року. Марку, що підтверджує продовження членства на наступний рік, видає відповідний національний комітет після сплати членського внеску [18].

У своїй діяльності ICOM керується положеннями власного Статуту та Кодексу професійної (музейної) етики. Зокрема, Кодекс містить основні принципи роботи світового музейного співтовариства. Він визначає мінімальні стандарти професійної діяльності та її результати для музеїв і їхніх співробітників. Тут же для музеїв прописані стандарти щодо оформлення, управління та організації колекцій і виставок. Приєднавшись до ICOM, кожен член організації зобов'язується поважати норми цього Кодексу [8, с. 24].

Вищим керівним органом ICOM виступає Генеральна асамблея, що збирається раз у три роки. Вищий рекомендаційний орган Міжнародної ради музеїв – Генеральна конференція, що теж збирається раз у три роки; її рішення затверджує Генеральна асамблея. Конференція зосереджує увагу міжнародної музейної спільноти навколо теми, яку обрали музейні фахівці. На такому зібранні понад 1500 експертів та музейних спеціалістів протягом тижня проводять зустрічі, щоб обговорювати музейні проблеми й обмінюватися думками з цього приводу. Генеральна конференція складається з наукових дискусій міжнародних комітетів ICOM; з адміністративних сесій, під час яких Генеральна асамблея та Консультативний комітет ухвалюють накази організації; із форуму про міжнародні музейні події – відповідно до обраної теми. Попередня (24-та) Генеральна конференція ICOM відбулась у 2016 р. в Мілані (Італія); наступна буде в Кіото (Японія) у 2019 р. [21; 18].

Керівним органом ICOM у період між його Генеральними асамблеями та конференціями виступає Виконавча рада, очолювана президентом організації (сьогодні ним є відома музеолог Суай Аксой із Туреччини). Місія Ради полягає у виконанні рішень і рекомендацій Генеральної асамблеї, а також у координації діяльності національних та міжнародних профільних комітетів ICOM і його регіональних альянсів. Виконавча рада гарантує виконання Стратегічного плану ICOM. Вона збирається два–чотири рази на рік. До її складу входять 16 членів, що обираються на три роки. Ними є президент та два віцепрезиденти ICOM, Генеральний директор організації (на нього покладено повсякденний контроль за роботою ICOM), 11 звичайних членів Виконавчої ради (один із них є скарбником) і голова Консультативного комітету (є членом Ради за посадою) [18]. Виконавча рада відповідальна за кошти ICOM, основне джерело яких – надходження від членських внесків, продажу видань, субсидії ЮНЕСКО, дотації тощо [8, с. 24]. Організаційні питання діяльності ICOM перебувають у компетенції Секретаріату [18].

Вирішення поточних питань діяльності організації, розробка проектів планів її роботи та її виконавчих структур – прерогатива таких підрозділів ICOM, як постійні комітети й робочі групи. На сьогодні функціонує сім постійних комітетів: Комітет із визначення перспектив та потенціалу музеїв; Комітет з управління ризиками; Комітет з етики; Комітет із фінансів і ресурсів; Комітет із правових питань;

Комітет із перегляду стратегічного розподілу; Комітет зі стратегічного планування. Діють також три робочі групи: робоча група з членства; робоча група зі стійкого розвитку й робоча група з майбутнього міжнародних профільних комітетів [21].

Виступаючи провідним світовим аналітичним центром у галузі музейної справи, ICOM шукає відповіді на сучасні виклики та потреби музейної професії. Організація зосереджується на таких темах: образ музейної професії майбутнього; професійна співпраця та обмін досвідом; поширення знань і підвищення професійного рівня; навчання персоналу; удосконалення професійних стандартів; уточнення й поширення професійної етики; збереження спадщини та боротьба з незаконним переміщенням культурних цінностей. До завдань ICOM входить також співпраця для допомоги музеям по всьому світу у випадках надзвичайних ситуацій і бойових дій [21; 18].

Для підвищення кваліфікації музейних фахівців ICOM щороку організовує близько 250 різноманітних міжнародних заходів. Рада інформує їх про музейні заклади, виставки, навчальні й дослідницькі програми, які організуються працівниками музейної галузі різних країн. Така робота проводиться за допомогою функціонування інформаційної інтерактивної онлайн-платформи ICOMMUNITY. Ознайомлення музейної громадськості, усіх закладів, установ, осіб, небайдужих до збереження культурної та природної спадщини, із тенденціями та інноваціями в музейництві здійснюється завдяки виданню «Новини ICOM» («ICOM-News») – журналу для музейних спеціалістів. Цій меті слугує й спільне з ЮНЕСКО видання ICOM – щоквартальний часопис «Museum», щомісячні електронні бюлетені, електронний ресурс «ICOM-WIPO», понад 2000 публікацій від комітетів ICOM в Інтернет-базі, ін. [18; 16, с. 344].

Якщо брати до уваги боротьбу з незаконним переміщенням культурних цінностей, то ICOM, виконуючи вищезначене завдання у співпраці з ЮНЕСКО, спирається тут на тісні контакти з багатьма іншими міжнародними організаціями, насамперед з Інтерполом та Всесвітньою митною організацією. В означеній галузі потрібно виокремити такий напрям роботи ICOM, як складання *Червоних списків* культурних об'єктів. Вони являють собою перелік категорій об'єктів культури, які можуть бути вкрадені або незаконно переміщені. Ці списки допомагають органам влади, пам'яткоохоронним організаціям, окремим особам – співробітникам поліції або митникам – виявляти предмети культурної спадщини, які перебувають під загрозою, і не допускати їх незаконного продажу або експорту. Червоні списки не є списками фактично вже вкрадених предметів. Культурні артефакти, назви яких відбито в списках, становлять об'єкти інвентаризації колекцій чинних установ, закладів культури тощо. Вони слугують фіксацією категорій предметів культури, найвразливіших для незаконного обігу. ICOM публікує Червоні списки з 2000 р. у науковій співпраці з національними та міжнародними експертами, а також за незмінної підтримки відповідних благодійників для охоплення найпроблемніших районів світу з погляду незаконного обігу предметів культурної спадщини. Списки публікують різними мовами відповідно до регіону, про пам'ятки якого йдеться. Серед багатьох прикладів успіху в означеній справі такі Списки сприяли виявленню, відновленню та реституції тисяч об'єктів культурної спадщини з Іраку, Афганістану й Малі [21].

Червоні списки доступні вільно в цифровому форматі. Щодо буклетів цих списків, то їх тиражують переважно для правоохоронних органів. На сьогодні серія Червоних списків включає такі буклети: Азія – Червоний список афганських старожитностей під загрозою; Червоний список камбоджийських старожитностей під загрозою; Червоний список старожитностей Китаю під загрозою. Латинська Америка й Карибський басейн – Червоний список культурних об'єктів Центральної Америки та Мексики, які перебувають під загрозою зникнення; Червоний список колумбійських культурних об'єктів під загрозою; Червоний список домініканських культурних об'єктів під загрозою; Надзвичайний Червоний список об'єктів культури в Гаїті під загрозою; Червоний список перуанських культурних об'єктів під загрозою; Червоний список культурних об'єктів Латинської Америки під загрозою. Північна Африка й Близький Схід – Надзвичайний Червоний список іракських об'єктів культури під загрозою; Надзвичайний Червоний список лівійських об'єктів культури під загрозою; Надзвичайний Червоний список об'єктів культури в Сирії під загрозою; Червоний список об'єктів культури під загрозою в Ємені. Західна Африка – Надзвичайний Червоний список об'єктів культури Єгипту під загрозою; Червоний список об'єктів культури Західної Африки під загрозою [21].

Вагоме місце у діяльності ICOM відведено вивченню та поширенню теоретичних основ музеології як самостійної наукової дисципліни. Цією відповідальною справою займається Міжнародний комітет музеології (ICOFOM – International Committee for Museology). Його організація розпочалася влітку

1976 р. з ініціативи вже відомого на той час у світовому науковому музейному середовищі чеського музеолога Я. Єлінека й завершилася навесні 1977 р. Завдання цього підрозділу ICOM описано в документі «Створення нового міжнародного комітету музеології». Тут, зокрема, зазначено: «Кожна галузь професійної діяльності (і не в останню чергу – музеологія) повинна вивчатися, розвиватися та пристосовуватися до умов сучасності, що постійно змінюються. Метою Міжнародного комітету музеології ICOM повинно стати розповсюдження знань про сучасні музеологічні ідеї й допомога в різних галузях музеологічного розвитку» [2, с. 40]. Помітну роль у формуванні методів роботи ICOFOM, які поступово стали характерними для Комітету та заклали основу його майбутнього успіху, відіграв чеський музеолог В. Софка. Як головуєчий він очолював ICOFOM із 1983 до 1989 р. [2, с. 42].

Діяльність ICOFOM проводиться на основі довгострокової програми, складеної з трирічних програм розвитку. Остання визначає симпозиуми, лекції, семінари, музеологічні виставки й публікації як головні засоби досягнення мети, поставленої цілями та політикою Комітету. Зокрема, він відомий власною інтенсивною видавничою діяльністю. Так, завдяки заснуванню й підтримці різних видів періодичних видань, ICOFOM за понад чотири десятиліття зміг зібрати широкий масив документів і досліджень, які на сьогодні є найбільшим бібліографічним надбанням музеологічної науки. Спочатку основним із таких видань став журнал (серія) «Робочі документи з музеології» («Museological Working Papers»), редакційну раду якого сформовано в 1978 р. Його наступником виявився бюлетень «Новини музеології» («Museological News»), перший номер вийшов у травні 1981 р. Бюлетень мав завдання інформувати членів Комітету з різноманітних адміністративних питань. Однак поступово в ньому почали вміщувати доповіді щорічних нарад, матеріали семінарів ICOFOM, інші документи. Із 1983 р. головним друкованим органом Комітету є видання «Серія досліджень ICOFOM» («ICOFOM Study Series») [2, с. 45–47].

У рамках ICOFOM від початку його заснування й до 1986 р. тривала робота над музеологічним словником, результатом якої став 20-мовний глосарій музеологічних термінів [16 с. 345]. Із 1990-х рр. ICOFOM став ініціатором проведення в межах ICOM роботи, спрямованої на популяризацію у світі концепції «нової музеології» та створення на цій основі глобальної мережі екологічних музеїв, а також «м'якої» музеєфікації найбільш представницьких в етнокультурному аспекті ареалів традиційного розселення й життєдіяльності соціуму [1, с. 87].

Маючи у власному складі музейників усіх континентів – фахівців у галузі специфічних функцій і соціальної ролі музеїв, ICOFOM виступає як міжнародний форум з обговорення широкого кола питань, що стосується сфери музеологічної науки. Традиційно ці питання включають розробку теоретичних підходів до вивчення індивідуальної або колективної діяльності людини, пов'язаної зі збереженням, інтерпретацією й трансляцією культурної та природної спадщини. При цьому сфера інтересів музеології, виходячи далеко за межі музейної інституції, зосереджується на феномені музею як своєрідного сховища культурної пам'яті, на різних специфічних аспектах професійної діяльності музейних працівників, а також співвідношенні теорії та практики в музейній справі. Власне зосередженість ICOFOM на дослідницьких питаннях виділяє його серед інших комітетів ICOM як своєрідну платформу для розробки теоретичного каркасу музейної роботи загалом [20].

Вище вже згадувалося, що серед 120 національних комітетів, які функціонують у рамках ICOM, є створений у 1992 р. Український національний комітет Міжнародної ради музеїв. У 2018 р. ухвалено його оновлений Статут, згідно з яким організація отримала назву «Всеукраїнська громадська організація “Український комітет Ради музеїв – ІКОМ – (ІКОМ України)”». Сьогодні ІКОМ України об'єднує близько 200 індивідуальних членів – музейних працівників з усієї країни та три (із 2011 р.) інституціональні члени: Український центр розвитку музейної справи, Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького та Закарпатський краєзнавчий музей (м. Ужгород) [5, с. 19].

Для втілення завдань і стратегічного плану ICOM в Українському національному комітеті створено чотири секції: природничу, професіоналізації персоналу, секцію музеїв університетів і вищих навчальних закладів, а також секцію музейного права. У квітні 2013 р. під час роботи круглого столу літературних музеїв України, що відбувався в Ялті, у складі Комітету створено секцію літературних музеїв. Її завдання – налагодження зв'язків між музеями, пов'язаними спільними науковими й професійними інтересами, можливість проведення різноманітних заходів, що відповідають професійній спрямованості секції. У листі до президії Українського національного комітету Міжнародної ради музеїв ініціатори створення секції літературних музеїв підкреслили, що її діяльність надасть можливість обґрунтованіше захищати музейну громаду від недосконалої кадрової політики в музейній сфері, зазіхань на музейні території, приміщення тощо [10, с. 21].

Змістом діяльності секцій є проведення всеукраїнських науково-теоретичних конференцій, семінарів, тренінгів, зустрічей. Зокрема, 15–19 лютого 2010 р. секція професіоналізації персоналу у співпраці з Чернігівським історичним музеєм імені В. Тарновського та за сприяння Чернігівського інституту мистецтв і менеджменту культури – підрозділу Національної академії керівних кадрів культури й мистецтв – провела семінар-тренінг «Музейний менеджмент». Основою тренінгу стала програма одного із семінарів проекту МАТРА/Музеї України, створеного за підтримки уряду Королівства Нідерланди. Ця програма доповнювалася практичними рекомендаціями, пристосованими до реалій національної та регіональної музейної політики. У рамках семінару відбувся круглий стіл «Український національний комітет Міжнародної ради музеїв – перспективи розвитку». На ньому обговорювалися питання співпраці музеїв із громадськими організаціями, що об'єднують музеї та музейних працівників [5, с. 20].

Український національний комітет Міжнародної ради музеїв виступає учасником співпраці між музейниками різних країн світу, делегує своїх представників на засідання Генеральних асамблей і Генеральних конференцій ICOM. Зокрема, комітет ще у 2005 р. розпочав міждержавний діалог на рівні національних комітетів ICOM України, Білорусі, Литви, Німеччини й ICOM Європи. Він стосувався місця та ролі музеїв у справі збереження інтерпретації й презентації культурної та природної спадщини в умовах сучасного політизованого європейського суспільства. Ідеться про те, чи має музей бути аполітичним, чи активно реагувати на гострі соціально-політичні проблеми, бути об'єктивним або висловлювати «державну» думку, висвітлювати чи «пропагувати». Зокрема, музеї гостро зачіпає політизована проблема визначення етнічної приналежності, інтерпретації й, нарешті, права власності на об'єкти культурної спадщини. Відомо, наприклад, що на практиці нерідко набуває форми односторонньої підтримки країнами проектів, зокрема музейних, пов'язаних із «іхньою» культурною спадщиною на «чужій» території. Наслідок цього – те, що країна-«утримувач» такої спадщини, особливо в умовах перманентної фінансової кризи, нерідко частково або цілком самоусувається від питань вивчення й збереження цієї спадщини [10, с. 21]. Означений діалог продовжився в рамках конференції «1914–2014. Від війни імперій до діалогу культур (Культурна спадщина: трактування, збереження, спільна відповідальність)», що відбулась у Львові в листопаді 2014 р. [10, с. 22; 11, с. 43–44].

До авторитетних міжнародних музейних організацій, що на початку XXI ст. здобули визнання світового співтовариства, належить також Мережа європейських музейних організацій (NEMO – Network of European Museum Organisations). Рішення про її створення прийнято на конференції Європейського Союзу (ЄС) у 1992 р. Тоді ж учасники конференції ухвалили, що NEMO виконуватиме функції дорадчого органу при ЄС і координаційного центру музеїв у Європі. До складу цієї структури входять музейні організації й установи країн Європейського Союзу, а також тих країн, які мають асоційоване членство або є кандидатами на вступ до ЄС. На відміну від дещо ієрархічної будови ICOM мережна організація NEMO не має формалізованої структури. Управління її діяльністю виконують Виконавчий комітет і голова, які обираються на щорічних зустрічах терміном на два роки. Виконавчий комітет збирається щонайменше двічі на рік. Головування по черзі переходить до представників різних країн. Секретаріат та офіс NEMO зазвичай формуються в місті перебування голови [16, с. 348–349].

Головні зусилля NEMO спрямовує на забезпечення музеїв Європи інформацією про всі профільні ініціативи ЄС та інші важливі питання, що стосуються функціонування цих закладів; лобювання інтересів музейної галузі в європейських інституціях, зокрема в ЄС; пропагування ролі й важливості музеїв серед діячів та інституцій, які формують політику й приймають відповідні рішення; заохочення обміну інформацією між музеями та музейними організаціями в усій Європі. NEMO представляє інтереси європейських музеїв за посередництвом контактів із профільними структурами й особами ЄС, надання відповідей на проблемні питання щодо фінансування та суспільного значення музеїв, підтримки й розвитку зв'язків з організаціями та мережами, які виявляють зацікавлення культурою, у тому числі діяльністю музеїв. Для спілкування із зацікавленими структурами й особами Мережа використовує бюлетень «Новини NEMO» («NEMO-News»), власний сайт та щорічні зібрання представників країн, які входять до її складу [16, с. 348–349].

Список провідних міжнародних музейних організацій доповнює й таке поважне утворення, як Європейський музейний форум (ЄМФ). Цю незалежну організацію засновано в 1977 р. знаним діячем міжнародного музейного руху К. Хатсоном і зареєстровано у Великій Британії як благодійний фонд. Форум здійснює роботу під егідою Ради Європи та під патронатом королеви Бельгії. Секретаріат організації міститься в Бристолі (Велика Британія), архів зберігається в Інституті музеології (Берлін, Федеративна Республіка Німеччина). Діяльність організації офіційно поширюється на території країн, які

є членами Ради Європи. Вона будує свою роботу на основі рекомендацій комітету з 15-ти осіб, які обіймають високі посади в музейних інституціях або мають загально визнані досягнення в галузі музейництва. Крім того, ЄМФ має близько чотирьох десятків кореспондентів у різних європейських країнах, які відстежують найцікавіші музейні явища на континенті [16, с. 348–349].

На початку власної діяльності одне з головних завдань організація вбачала в проведенні конкурсу серед британських музеїв із метою виокремлення та поширення передового досвіду. Фактично вона вперше на міжнародному рівні впровадила в музейну практику сам формат змагання між музеями. Новаторські проекти ЄМФ спочатку наштовхнулися на опір консервативної частини британських музейних працівників і чиновників. Однак актуальність та якість ініціатив Форуму виявилися настільки високими, що вже протягом кількох перших років діяльності він став однією з найвпливовіших організацій сфери культури в Європі. І до сьогодні головним проектом ЄМФ залишається проведення щорічного конкурсу, у межах якого визначається найкращий новостворений музейний заклад континенту або музей, що протягом останніх двох років здійснив кардинальну перебудову власної експозиції. Також присуджуються призи Ради Європи за визначний внесок музею в розуміння європейських цінностей та премія Фонду Мічлетті (м. Брешия, Італія) найкращому науково-технічному музею [16, с. 348–349]. Доводиться, однак, констатувати що найменування будь-якого українського музейного закладу в переліку таких переможців чи призерів поки що відсутнє.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у системі різноманітних міжнародних організацій помітне місце посідають об'єднання зі сфери культури. До них, зокрема, належать ті, діяльність яких пов'язана з охороною всесвітньої культурної та природної спадщини, у тому числі музейними засобами. Провідне місце серед міжнародних музейних організацій належить Міжнародній раді музеїв (ICOM) – міжнародному об'єднанню музеїв і професійних музейних працівників. Воно успішно функціонує з 1946 р. завдяки чітко продуманій структурі, організаційним засадам, ефективній діяльності його керівних органів. ICOM удаюло реалізує завдання, спрямовані на підвищення ефективності роботи музейних закладів і їхніх працівників задля охорони культурної та природної спадщини людства.

У цій справі ICOM вагоме місце відводить осмисленню й розвитку музеології як самостійної наукової дисципліни, домагається дотримання високих стандартів у роботі музеїв. Означений аспект діяльності є прерогативою одного з 30 його міжнародних профільних комітетів – Міжнародного комітету музеології (ICOFOM). Його напрацювання засвоюються й поступово впроваджуються в практику сучасної музейної справи України завдяки діяльності Українського національного комітету Міжнародної ради музеїв. Щоправда, ця діяльність, котра сьогодні має будуватися на засадах мережевої організації вітчизняного музейництва та мати активніший характер, не повинна бути позбавлена й підтримки владних структур України, Європейського Союзу й Ради Європи. Тому тут неоціненний досвід функціонування таких авторитетних міжнародних музейних організацій, якими є Мережа європейських музейних організацій (NEMO) та Європейський музейний форум (ЄМФ).

З огляду на подані вище складники статті, їх теоретичну й практичну значущість, увага представників національної історіографії може бути звернена на висвітлення низки актуальних питань. Це, зокрема, сучасні аспекти функціонування міжнародних музейних організацій, внесок їх відомих представників у розвиток музейної справи, початки та нинішній зміст співпраці українських музейників з означеними міжнародними структурами, зокрема участь вітчизняних музейників у діяльності міжнародних профільних комітетів ICOM. Дослідження потребують проблеми впровадження напрацювань світової та європейської музеології в українські реалії, узгодження української термінології й правових норм, що стосуються музейної справи, із європейськими нормами, ефективність підтримки міжнародними музейними організаціями, насамперед тими, які функціонують на Європейському континенті, зусиль українських музейників у реорганізації музейної галузі тощо.

Джерела та література

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія / за ред. Зеновія Мазурика; пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянг, В. Лозинського. Київ: Літопис, 2005. 632 с.
2. ван Менш П. Международный комитет по музеологии. *Вопросы музеологии*. 2014. № 1 (9). С. 38–63.
3. Гнедовский М. Лучшие музеи Европы-2011. *Музейный простір*. 2011. № 1 (1). С. 26–28.
4. Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства. Київ: ТОВ «Видавництво Аратта», 2002. 204 с.
5. Литвинець Ю. ICOM в Україні. *Музейний простір*. 2011. № 1 (1). С. 19–20.

6. Мазурик З. В. Український національний комітет Міжнародної ради музеїв. *Природнича музеологія: теорія та практика*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. ICOM України, Кам'янець-Подільський, 17–18 верес. 2009 р. Львів; Кам'янець-Подільський, 2009. 209 с.
7. Маньковська Р. В. Міжнародна рада музеїв. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / ред. кол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 6: Ла-Мі. С. 709.
8. Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів: Простір-М, 2016. 408 с.
9. *Музейний простір*. 2013. № 1 (7).
10. *Музейний простір*. 2013. № 2 (8).
11. *Музейний простір*. 2014. № 3 (13).
12. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні: пам'ятка / М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка; уклад. О. О. Скаченко, наук. ред. Ю. М. Ключко. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2014. 71 с.; іл.
13. Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань: зб. док. / упор.: Л. В. Прибега (кер. проекту) [та ін.]. Київ: Ін-тут культурології Академії мистецтв України, 2009. 416 с.
14. Прибега Л. В. Основний міжнародний документ про пам'яткоохоронне співробітництво (до 40-річчя Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини). *Праці Центру пам'яткознавства*: зб. наук. праць. Вип. 21. Київ, 2012. С. 5–11.
15. Регіональні особливості нерухомих пам'яток України: [монографія] / кол. авт.: Бичковська Г. М., Гаврилюк О. Н., Гаврилюк С. В. [та ін.]; під заг. ред. Л. О. Гриффена, О. М. Титової: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2017. 275 с.
16. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музезнавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 430 с.
17. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Київ: КНЕУ, 2001. 340 с.
18. URL: <http://www.icom.in.ua> – сайт Українського національного комітету ICOM (дата звернення: 09.09.2018).
19. URL: <http://www.icomos.ua> – сайт Українського національного комітету ICOMOS (дата звернення: 17.09.2018).
20. URL: <http://www.network.icom.museum/icofom> – сайт ICOFOM (дата звернення: 17.09.2018).
21. URL: <https://www.icom.museum> – сайт ICOM (дата звернення: 17.09.2018).

Светлана Гаврилюк. Создание и деятельность международных музейных организаций. В статье анализируется процесс появления и развертывания в современных условиях работы международных музейных организаций как весомого компонента культурной жизни мирового сообщества. Определяющее внимание обращается на функционирование Международного совета музеев (ICOM) – международного объединения музеев и профессиональных музейных работников. Освещается деятельность одного из его подразделений – Международного комитета музеологии (ICOFOM). Характеризуется деятельность этого комитета как важной структуры, которая сосредотачивает работу на исследовании и популяризации феномена музея. Подчеркивается, что комитет изучает и различные специфические аспекты профессиональной деятельности музейных работников, соотношение теории и практики в музейном деле. Он также занимается практическим применением разработанных в музеологии общетеоретических подходов путем реализации совместных долгосрочных программ. В статье определенное место отводится также освещению деятельности Украинского национального комитета ICOM.

Ключевые слова: международные музейные организации, Международный совет музеев (ICOM), Международный комитет музеологии (ICOFOM), музеология, Украинский национальный комитет ICOM.

Svitlana Havryliuk. Creation and Functioning of International Museum Organizations. The article is devoted to the analysis of the foundation and development of international museum organizations as a prominent constituent part of a cultural life of the modern world community. A lot of attention has been paid to the functioning of the International Council of Museums (ICOM) – an international organization of museums and professional museum employees. The activity of one of its departments – International Committee for Museology (ICOFOM), – was described too. The work of this committee as an important institution that concentrates its attention on the studies and popularization of the museum phenomenon was characterized. It was underlined that the committee investigates various specific aspects of the professional activity of the museum's employees, the correlation of theory and practice in the field of museum studies. The committee deals with the practical application of the worked out general theoretical approaches by realizing common long term programs. The activity of the Ukrainian national committee of the ICOM was described in the article too.

Key words: international museum organizations, International Council of Museums (ICOM), International Committee for Museology (ICOFOM), museology, Ukrainian national committee of the ICOM.

Стаття надійшла до редколегії
13.08.2018 р.